

Dones i pobresa

Cristina Sánchez Miret

Programa Ciutats i Persones
Institut de Ciències Polítiques i Socials

Col·leccions CiP

Articles Feministes

número 1, 2010

Institut de Ciències Polítiques i Socials
Adscrit a la Universitat Autònoma de Barcelona

Col·lecció d'Articles Feministes

Aquesta col·lecció d'articles digitals és un espai de reflexió sobre els èxits i els reptes feministes a la Catalunya d'avui. Es tracta d'una col·lecció no periòdica d'encàrrecs a persones expertes sobre temes candents pel feminisme; articles acadèmics curts baixats a l'anàlisi pràctic de la realitat i l'actualitat.

Autora

Cristina Sánchez Miret és Doctora en Ciències Polítiques i Sociologia, per la Universitat Autònoma de Barcelona i professora titular a la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales de la Universitat de Girona. Entre els seus darrers projectes destaca que ha estat membre del "Proyecto conjunto de investigación: el presupuesto participativo como instrumento para la mejora de la eficiencia y la eficacia de la gestión pública local" de l'AECI (2007-2008), directora de continguts de l'Enquesta Panel de Desigualtats Socials a Catalunya (Fundació Jaume Bofill, 2001-2008) i assessora del projecte "Informe de la Inclusió Social a Espanya" de la Fundació Caixa Catalunya.

Situació actual

La desigualtat, la pobresa, l'exclusió i, en definitiva, els diferents nivells de benestar de la ciutadania s'ha convertit en un tema recurrent dels estudis socials i de la planificació de polítiques públiques. No obstant això, l'anàlisi d'aquestes qüestions està envoltat de força controvèrsia atès que hi ha diversos enfocaments que coexisteixen i intenten explicar tant la naturalesa com l'abast d'aquests fenòmens.

El primer element que cal remarcar és que hi ha una gran distància entre aquelles perspectives que focalitzen l'explicació de la realitat en el recompte dels individus –pobresa i exclusió social-, i aquelles que busquen una explicació social a les diferències existents – desigualtat i estructura social-. De fet, les primeres tot just descriuen la situació.

Els Estats de Benestar, malgrat estar pensats per actuar sobre la desigualtat en el seu conjunt, és a dir, en el propi principi de desigualtat com a eix estructurador del benestar del conjunt de la ciutadania, s'han acabat centrant, bàsicament, en aquells grups de població o segments més desfavorits i en pitjors situacions de vida. És per aquests motius que s'ha fet un gran esforç des dels propis Estats, però també des de les universitats i altres agents socials, per comptabilitzar i caracteritzar la pobresa.

Malgrat que existeixen diversos conceptes de pobresa, - pobresa absoluta o de carència, pobresa relativa o monetària, pobresa subjectiva, pobresa conjuntural o transversal, pobresa estructural o persistent-, hi ha força consens sobre quins són els conceptes bàsics i com s'ha de fer la inclusió operacional dels mateixos.

Els indicadors que s'utilitzen més habitualment en els països desenvolupats són els de pobresa relativa i el de privació. El primer s'acostuma a definir a partir del que s'anomena lílindar de pobresa, és a dir, d'un percentatge de la renda mitjana del conjunt de la població. Els lílindars de pobresa més utilitzats són el de 50% i 25% de la renda mitjana, que donarien lloc, respectivament, a la pobresa "moderada" i "severa". Però, darrerament, la UE ha establert el 60% de la mediana, com a indicador més aproximat als nivells de pobresa, atesa l'evolució que està patint la realitat social dels diferents països analitzats.

Amb el concepte de privació, el que es mesura és la no disposició d'una sèrie de béns de consum (entre ells els alimentaris i d'altres considerats bàsics), condicions de l'habitatge, o altres tipus de serveis, que es consideren comuns o "normals" en cada societat

determinada. Es defineixen, així, situacions de privació en diversos graus, en una escala de més a menys disposició de determinats béns i serveis.

A més dels indicadors estàtics, actualment, es dóna molta importància a la mesura del fenomen, des d'un punt de vista dinàmic. S'ha de tenir present que és bàsic, en parlar de pobresa, fer una anàlisi de trajectòries individuals i, diferenciar així, entre pobresa permanent i pobresa transitòria. Es considera pobre persistent aquella persona que ha estat considerada pobra en més d'un any d'anàlisi: l'últim any i, almenys dos, dels tres anys anteriors.

Fins aquí hem parlat de la pobresa en un sentit merament econòmic; El concepte d'exclusió social, però, introdueix un enfocament més multidimensional. Tracta de reflectir la manca d'accés a tot tipus de béns i serveis socials. El cert és que la dimensió econòmica apareix sempre en tots els perfils d'exclusió social, però el canvi de concepte permet, a més, integrar la importància d'altres factors socials que impliquen, segons es donin en un tipus de combinació o un altre, diferències importants de benestar entre els individus d'una mateixa societat.

Feminització de la pobresa

L'anàlisi de la pobresa ha anat acompanyat de la constatació de la feminització de la pobresa¹. Les xifres ho mostren clarament, tant en els països benestants, com en aquells que no tenen cap o febles sistemes de protecció envers la ciutadania, les dones són un grup social àmpliament abocat a l'exclusió social i a les condicions de pobresa, per raons de desigualtat de gènere; però l'anàlisi segueix, habitualment, paràmetres clàssics i tradicionals que no reconeixen aquesta realitat discriminatòria estructural que aboca, a les dones, a menys oportunitats en tots els àmbits socials.

Això té com a efecte que els indicadors que es fan servir per mesurar la realitat, malgrat mostrar més dones que homes en situació de pobresa, no donen compte encara de l'abast del fenomen. Per exemple, la pobresa es calcula habitualment a partir de la renda de la llar

¹ El concepte feminització de la pobresa es va començar a utilitzar a partir dels anys 90 davant la constatació de l'augment de la pobresa entre les dones a tot el món.

i s'assumeix la igualtat de disposició de la renda per a tots els membres de la mateixa, obviant les situacions de domini de gènere que es produeixen a determinades llars.

Alhora, malgrat aquest biaix, les dones presenten pitjors indicadors de renda que els homes. El percentatge de manca d'ingressos propis és més alt entre les dones que no pas entre els homes, com també és més baixa la mitjana de renda salarial de les dones. Les dones cobren, de mitjana, a igual lloc de treball un 25% menys de sou, al que cal afegir el treball a temps parcial i la subocupació.

La relació de les dones amb el mercat laboral segueix mediatitzada pel seu paper a la llar. La corresponsabilitat del treball domèstic és una assignatura pendent de les llars de Catalunya i el reconeixement de l'existència i importància d'aquest treball és una assignatura pendent del nostre Estat de Benestar. Però no només és per aquest motiu que les dones presenten en els índexs clàssics de mesura de la pobresa pitjors resultats que els homes. La nostra societat és sexista i això vol dir que discrimina les dones en tots els seus àmbits i, per tant, també en el mercat, sigui quin sigui el paper d'aquestes a la llar. No tenir les mateixes oportunitats al mercat, no reconèixer d'igual manera els mèrits de la ciutadania segons el seu sexe, aboca a les dones a un risc més alt d'exclusió social, perquè el benestar a la societat actual, amb els nivells actuals de protecció social, està directament relacionat amb el tipus de relació i la posició que s'ocupa en aquest mercat laboral.

Propostes d'actuació

Actualment, en les comparacions entre països és habitual que es facin servir diversos indicadors de pobresa entre ells dos que volen donar compte de la discriminació de les dones respecte dels homes i la seva importància en les mesures de desenvolupament: l'Índex de Desenvolupament relacionat amb el gènere (GDI) i l'Índex de Desfasament de Gènere Global (GGGI).

En canvi, de portes endins, vivim al marge de la importància que té, per a la desigualtat en general i, per tant, també per a la pobresa, l'evolució d'aquesta relació per al nostre propi país.

Aquests, de fet, són índexs sintètics pensats per al món global, però la filosofia dels mateixos és la que cal aplicar a cadascun dels àmbits socials. Cal observar, amb detall i de forma continuada, quines són les desigualtats que ens mostren les dades en l'accés a tot tipus de recursos socials, bens i serveis, entre dones i homes. Només actuant contra la

discriminació de les dones en general quedarà obsolet el concepte de feminització de la pobresa.

De fet, en certa manera, això ja es fa però de manera compartimentada i no per a tots els indicadors. D'una banda, encara hi ha dades que no tenim separades per sexes i, d'altra banda, la manca de transversalitat efectiva de la perspectiva de desigualtat de gènere en tots els camps de l'anàlisi de la realitat social i en el de les polítiques públiques, és evident. Mentre aquesta dimensió no passi a ser prioritària, difícilment canviarà la relació de les dones amb la pobresa.

Cal, tanmateix, recuperar el discurs global de la desigualtat, des de la perspectiva de l'estructura social. Són les dones, com a grup social, les que estan abocades a la pobresa, encara que totes elles no la pateixin. Alhora, cal matisar l'etiqueta de pobres que ha recaigut sobre determinats tipus de dones: mares soles, vídues,..., ja que fins al moment no es té prou en compte que la situació de pobresa o exclusió social és el resultat de la seva posició en l'estructura social i no pas resultat directe de la seva condició d'ésser caps de família.

Referències

- BARNES, M. et.al. (2002) *Poverty and social exclusion in Europe*. Edward Elgar, UK
- GARCÍA SERRANO, C., MALO, M.A. i TOHARIA, L. (2001) : La pobreza en España. Un estudio crítico basado en el Panel de Hogares de la Unión Europea (PHOGUE) . Colección Estudios. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- SAINSBURY, D. (1994) "Women's and Men's Social Rights: Gendering Dimensions of Welfare States" a Sainsbury, D. (ed.) *Gendering Welfare States*. London, Thousands Oaks, New Delhi: SAGE. pp.150-69.
- OBSERVATORI DE LA INCLUSIÖ SOCIAL. (2008) Informe de la Inclusió social a España. Caixa Catalunya, Obra Social.
- SÁNCHEZ, C. i QUINTANA, N. (2005): Les classes socials a Catalunya. Desigualtats en les condicions de vida dels grups socials. En *Estructura Social i Desigualtats a Catalunya*. Volum, 1. Barcelona. Mediterrània
- SÁNCHEZ, C., LLATZER, H..(2005):. El repartiment del treball domèstic i familiar. En *Estructura Social i Desigualtats a Catalunya*. Volum, 2. Barcelona. Mediterrània

- SÁNCHEZ, C.(2008); Les desigualtats en les condicions de vida dels grups socials a Catalunya" A Barcelona Societat, n.15. Ajuntament de Barcelona
- SÁNCHEZ, C.; VALL_LLOSERÀ, L (2008): Gènere i conciliació de la vida personal, familiar i laboral. A Condiions de vida i desigualtats a Catalunya. Polítiques n.65 Editorial Mediterrània i Fundació Jaume Bofill.
- SARACENO, Ch (2002) Social assistance dynamics in Europe. Bristol, The Policy Press.
- TORTOSA, J.M. (2009)Feminización de la pobreza y perspectiva de género, a Revista Internacional de Organizaciones (RIO), Nº 3, 2009 71
- TORTOSA, J.M. (coord.) (2002): *Mujeres pobres, indicadores de empobrecimiento de la España de hoy*. Colección estudios, n.8. FOESSA
- TORTOSA, J.M. (2001) *Pobreza y perspectiva de género*. Barcelona, Icaria.